

ASPECTE DIN JUDEȚUL VÎLCEA PRIVIND UNELE CONSECINȚE ALE POLITICII FISCALE ÎN EPOCA FANARIOTĂ: VÎNZAREA TĂRANILOR BIRNICI

Asist. univ. RADU VASILE

Procesul de acumulare primitivă a capitalismului, însoțind procesul de destrămare a vechilor relații feudale, capătă forme mai intense în societatea românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului XIX. Sursele de acumulare de sume de bani, una din laturile acestui proces, se înmulțesc și mijloacele de creare a acestor surse cunosc o varietate deosebită.

Fără îndoială că unul din acestea îl constituie politica fiscală.

În cele ce urmează am încercat să subliniem una din consecințele mai deosebite ale acestei politici fiscale, surprinsă în vânzarea „ca robi” a unor membri ai comunităților sătești și chiar orășenești în contul unor datorii către stat. Fără să prezinte desigur nici o asemănare cu robia din zorii epocii medievale, această formă sui-generis de rezolvare a datoriilor, reflectă situația fiscală precară a economiei tuturor categoriilor de așezări dajnice, pe de o parte, cât și rolul important jucat de capitalul cămătăresc, pe de altă parte, în această epocă de destrămare a feudalismului.

Din porunca lui Constantin Al. Ipsilanti, domnitorul fanariot al Țării Românești (1802—1806), dată la 13 aprilie 1804¹, aflăm despre cazul vânzării unor țărani din județul Vîlcea la diferiți creditori care au împrumutat bani satelor pentru plata birurilor. O asemenea „faptă netrebnică”, ajungînd la urechile domnitorului, i-a stîrnit indignarea, cerînd a se lua măsuri; această „...faptă, dîndu-ne de multă turburare și mîhnire și neputînd-o suferi, am trimis într-adins pre Tutungi-bașa al nostru a o cerceta la fața locului, carele ne-au adus plîroforire că din însăși zapisăle ce s-au găsit la mîinile acelor negustori și boer-nași de împreună cu aceii locuitori supuși lor, s-au dovedit adevărată... În ce chip și cum s-au cutezat la o faptă ca aceasta ce este înpotrivă de legi și omenirii a supune oen slobod la robie...”².

Documentul vorbește deci în numele legii și al umanității, ceea ce apare neobișnuit nu numai pentru noi acum, dar și pentru vremea aceea. Dacă ne oprim la exprimarea literară a poruncii, întrevedem aici ceva din principiile de egalitate ale Revoluției franceze din 1789, răspîndite în toată Europa cultă, cunoscute și domnului fanariot

al Țării Românești. Părerea sociologului H. H. Stahl este că avem în temeiul acestei porunci, o încălcare a formelor tradiționale, consacrate de aservire a țaranului, născute în relațiile dintre stăpînul de sat și moșie și țaranul aflat pe moșie. Aducerea sub ascultare a săteanului în alt mod, către împrumutătorul de bani, nu e cel obișnuit, cel tradițional de aservire. Țaranul este scos din circuitul producției agricole și obligat să muncească la treburi neagricole la creditorul său.³ Pe de altă parte, remarcă H. H. Stahl, obștea avea o anumită autoritate, un drept de a dispune asupra membrilor săi, statornicit de ani, cum e în cazul de față, de cedare pentru bani a unora din membrii săi.⁴ Dar cunoașterea modului de viață al epocii ne poate da o explicație a fenomenului în sine, situat în perioada de dezvoltare a societății la care ne-am referit la început. Creșterea producției de mărfuri aduce totdeauna cerința ca renta să fie compensată în bani. Cunoaștem cum proprietatea feudală mărește numărul zilelor de clacă la care este obligat țaranul prin legiuirile existente, iar munca prestată începe a fi retribuită în bani, mulți țărani alegînd calea de a se angaja cu învoiele scrise să muncească cu leafă la stăpînii de moșii, la arendași. Țaranul duce greul muncii în agricultură și asupra lui apasă și sarcinile fiscale, fiind deposedat în mare măsură de bunuri funciare. Astfel se ivește forma aceasta de „robire” a țaranului, care ajunge să fie luat de creditorul satului, al obștei, și ținut personal să muncească pentru plata dobînzilor la banii dați cu împrumut. Obștea în sine nu mai are pondere economică, păstrînd simbolic autoritatea căpătată și păstrată prin lunga tradiție. Ajunsă acum să nu mai poată face față plății birurilor, împrumută nevoită bani, cedînd cămătarului din oamenii săi.

Marele vistier investit să cerceteze cele petrecute, a rezolvat parțial unele stări de lucruri, ce vor dăinui⁵ încă multă vreme, fără să mai găsească necesar a propune pedepsirea celor vinovați și fără a se preocupa de consecințele celor întîmplate. Trecînd îndată la cercetări, a întocmit situația „*Cei vînduți pe bani din sud Vîlcea*”, care este gata la 18 aprilie 1804,⁶ în care se cuprinde totalizarea celor constatate, numele creditorilor, ale birnicilor dați de sate, sumele pentru fiecare birnic, rezultînd pe întregul județ o sumă destul de mare, de 13 314 taleri⁷, prezentînd domnitorului anafora din 19 aprilie 1804, în care apare vădit tendința de a minimaliza lucrurile, de atenuare a lor. Totul se prezintă ca și cum ar fi fost normal să se întîmple așa, luînd de bună explicarea pe care o dau cămătarii împrumutătorii de bani satelor. În legătură cu „*Vînzarea unora din lăcuitori... ce s-au întîmplat în județul Vîlcei...*”, negustorii ziseră că ei cu această urmare au făcut bine satelor, de i-au împrumutat la trebuințele ce au avut pentru răspunderea dajdiilor vistieriei ș-a datorii lor, după rugăciunea satelor... Însăși satele, neputînd să le plătească dobînda la bani, din buna voia lor, le-au dat niște oameni săraci să le slujească, nu pururea ca niște robi, precum au venit la auzul mării tale, ci cu rotire, adică o săptămînă la împrumutătorii satelor și o săptămînă la însăși cașale acelor cumpărători, avînd tocmeală ca în orice ceas le va răspunde banii împrumutătorii, să-i ia satele înapoi. Dar pînă a veni mumbașirul⁸ la județ, nu au plătit satele banii, și de aceea avea oamenii în poslușania lor. Și aceasta nu au urmat-o de capul lor, nesocotindu-o învinovățire, ci mai ades

facere de bine, precum se urmează și pe la alte județe din partea locului⁹, făcînd această tocmeală cu satele... Adică pentru facere de bine ce au făcut satelor cu împrumutarea banilor, le-au dat un sărac de om să-i slujească la curte... Iar vinovați s-ar cunoaște cînd vre-un sat le-ar fi plătit banii împrumutării și ei nu le-ar fi dat oamenii... Mai bine ar fi fost folosința cu dobînda banilor, decît slujba ce le făcea acei oameni dați de sate, căci acei oameni, socotînd slujba lor ca o angarie de la sat, nu făcea nici o silință, ci, cît vrea, atîta lucra, și cînd vrea, venea la slujbă...¹⁰

Fiînd vorba deci de încasarea birurilor, nu importă mijloacele prin care se realizează această operație, la care se reduce finalitatea celor petrecute. Marele vistier conchide a nu se mai trece la alte măsuri de pedepsire, față de care rămîne numai cea aplicată deja de către domnitorul Const. Al. Ipsilanti, constînd în „spargerea zapiselor”, care au fost arse chiar în curtea palatului, oamenii trimiși la locurile lor, iar în ce privește banii împrumutați, „fără a mai fi îndatorate satele a le plăti”¹¹ celor care au dat cu împrumut. Despre sancțiuni, domnitorul menționează că „după a dumnealui vel vistier rugăciune... ne milostivim domnia mea de-i ertăm de altă pedeapsă”¹², punîndu-se astfel capăt formal afacerii „vînzării locuitorilor”, considerată ca un fapt” mărunt al vieții de toate zilele¹³, fără a se putea spune că lucrurile au fost rezolvate.¹⁴

Am văzut că fenomenul are la bază cauze care rezidă în stadiul de dezvoltare a relațiilor economice ale societății. Din analiza documentului rezultat în urma cercetărilor făcute, desprindem o seamă de aspecte care confirmă pe deplin aceste stări de lucruri. Împrumutul de bani se acorda nominal obștii, printr-un înscris, în care era prevăzută cedarea unui om cu obligația de a munci pentru banii împrumutați și implicit dobînda lor creditorului. Omul cedat răspunde personal față de cămătar, fiind scos de sub autoritatea obștii sub acest aspect, rămî-nînd un raport direct creditor-obște, acesta — cerîndu-i omul cuvenit. În documentul „Cei vînduți pe bani...” figurează, în unele cazuri, numai numele creditorului și al obștei, fără acel al birnicului, așa cum e cazul lui Tănăsuică din Craiova, cu satul Dobrușa de lîngă Drăgășani, „un om din Dobrușa”¹⁵, al lui Dumitrache staroștea negustorilor din Rîm-nic¹⁶, care luase un sătean din Cheia pentru 100 taleri, al lui Radu Turcitu din Muereasca, „o văduvă” pentru 42 taleri¹⁷, sau postelnicelu-lui Dumitru din Pietrari¹⁸. Sînt oameni cedăți — ceea ce contrazice afirmațiile marelui vistier cu privire la natura obligației, avînd la bază suma de bani, dar scoțînd în evidență în același timp „binefacerea” pentru banii dați prin slujba neprecizată în cuantul bănesc, prin slujbă care să acopere fără a se spune dobinzule, — fără a se arăta deci banii, care fac obiectul înțelegerii: lui Nicolea, holteiu din Bărbătești, Popa Ion din Bărbătești se obligă „să-i plătească biru, cît va ajunge cîsla” la sat¹⁹, și la fel Gheorghe din Bodești, a luat pe Radu Boșog din Pietrari, fiindu-i trecută „Cisla” 2 taleri, 20 bani²⁰, Băluță Teușanu, un om dat „din voința satului, pentru multă facere de bine...”²¹. În rîndul celor dați de obștii, găsim copii, al Floricii săracii²², o întregă familie, Ioana văduva cu copiii, care pentru 20 taleri a fost dată la logofătul Hera din Mușăști.²³

Sumele împrumutate sînt de regulă între 20—100 taleri, ajungînd la 150 taleri — Stoica de la Gura Văii²⁴, 317 taleri Radu și Stoian Pulpeș din Olănești, toți la Dinu Bujoreanu din Bujoreni²⁵, 140 tal. Enache din Crețeni la mănăstirea Horezului²⁶, care avea vic la Crețeni. Dar Ion Stroe din Bujoreni slujea aceluiși Dinu Bujoreanu pentru 3 taleri^{26bis} iar Grigore Pribeanu din Călimănești pentru 5 lei mănăstirei Cozia și Ion sin Badea din Lunca pentru 12 taleri²⁷.

Raportat la sumele împrumutate, Dinul David, negustor din Rîmnic, a dat 649 taleri la 8 oameni din satele Vlădești, Păușești, Cheia și Lunca-Ocna²⁸. Dumitrache starostea de negustori din Rîmnic, totalizează 580 taleri, avînd în total 9 ascultători din 7 așezări — Crețeni — 1, Muereasca — 1, Sutești — 1, Cheia — 2, Călimănești — 1, Cacova — 1 și din Rîmnic — 1²⁹.

Cîte 400 taleri, negustorul Băluță Teușanu pentru 8 oameni din Drăgășani, Călina, Dejoi, Stănești de Cerna, Ocnele Mari³⁰, urmat de Nicolîță din Rîmnic cu aceeași sumă pentru 5 birnici din Vlădești, Surpate, Bogdănești și Ocne, Zisul din Rîmnic cu 360 taleri la 6 birnici din Gîrdești, suburbana Drăgășanilor, Lungești, Sutești și Păușești³¹. La un creditor-împrumutător de bani se află birnici din sate îndepărtate, ce poate fi explicat prin proprietățile pe care le au în aceste sate.

Pe sate, din Sutești rezultă 16 locuitori datori 840 taleri la 11 creditori, dintre care 8 sînt din orașul Craiova, deci din afara județului.³² Cea mai mare datorie o are satul Vlădești, 1 083 taleri pentru 16 locuitori, urmat de Olănești cu 1 056 taleri tot la 16 birnici, ceea ce arată starea mai grea a acestor așezări. Drăgășanii împreună cu Gîrdeștii datorează 480 taleri repartizați pe 9 oameni, Crețenii 380 taleri pentru 6 oameni, Călina 335 taleri pentru 7 oameni, Voicesti 2 pentru 140 taleri la Ceauș Ghiță Voicescu și la Tudor cizmar.

Pe județ, numărul total al birnicilor se ridică la 216, din 47 așezări, iar numărul creditorilor este de 108 care provin din 32 așezări. După categoria așezărilor, observăm că în ce privește pe creditori, 61 sînt din orașe și țirguri, astfel: din Craiova 11, din Rîmnic 32,³³ de la Ocne în care am cuprins și mahalalele componente 14³⁴, și anume Lunca, Sohăret, Copăcel, Teiuș, mahalaua Țirgului, iar din Drăgășani 4³⁵; restul de 47 creditori aparțin așezărilor rurale. Birnicii, după categoria așezărilor, aparțin: 41 orașelor și țirgurilor, repartizați la Ocne cu componentele 34, la Rîmnic 5 și din Drăgășani 2, din sate fiind 175. 43 de creditori fac parte dintre negustori și meșteșugari, 40 dintre aceștia fiind din orașe și țirguri, în ascultarea lor slujind 97 birnici. O altă categorie numeric ridicată dintre creditori o formează fețele bisericești, preoți, protopopi, diaconi, cîntăreți, în total 20, care au 28 poslușnici. În rîndul creditorilor urmează categoria micilor slujbași rurali, apoi arendașii în număr de 4, categoria „neamurilor”, mazilii și din rîndul boierimii 2 boieri proprietari. Categoriile de negustori, slujbașii, mazălii, cum și neamurile, reprezentanții bisericii, arendașii, formează elementele burgheziei atît urbane cît și rurale, „neamuri, mazili, postelnice, armășei”³⁶, locuind la sate, și care se desprind în straturile sociale fiscale noi, care încep a deține importante sume de bani, și care încep o adevărată goană după mîna de lucru ieftin plătită. Ar mai fi de făcut o remarcă în ce privește categoria așezărilor din care provin

Numărul și felul așezărilor din care provin creditorii și birnicii
și numărul total al acestora

Categorica așezărilor	Orașe și tîrguri	Așezări rurale (sate)	din care :				Total general
			moșne- nești	mixte	mănăs- tirești	boie- rești	
Creditori (nr.)	61	47	19	10	10	8	108
Așezări (nr.)	5	27	11	5	6	5	32
Poslușnici (nr.)	41	175	88	14	61	12	216
Așezări (nr.)	3	44	19	6	15	4	47

col. 2 + 3 = 8

col. 4 + 5 + 6 + 7 = 3

După doc. „Cei vinduți...” mass. 242.

Repartizarea numerică a creditorilor și birnicilor după ocupație, categorie socială
și așezările din care provin :

Explicații	Negus- tori mește- șugari	Fețe biseri- cești	Functi- onari locali	Boier nași	Aren- dași	Mozili	Boieri	Alte catego- rii	Total	Obs.
I. Număr creditorii	43	20	15	9	5	2	2	12	108	
După așezările din care provin :										
Din orașe-tîrguri	40	3	10	4	—	—	—	4	61	54%
Din sate :	3	17	5	5	5	2	2	8	47	46%
din care :										
sate moșnenești	3	12	2	—	—	1	—	3	21	
mixte	—	2	3	2	2	1	—	3	13	
mănăstirești	—	3	—	3	1	—	—	2	9	
boierești	—	—	—	—	2	—	2	—	4	88
II. Poslușnici în slujba la categ.	97	28	32	20	2	2	8	27	216	
După așezări :										
orașe-tîrguri	27	—	9	—	—	—	4	1	41	
sate	70	28	23	20	2	2	4	26	175	
din care :										
moșnenești	39	21	13	6	—	1	—	8	88	
mixte	3	1	—	4	—	1	—	5	14	
mănăstirești	28	5	9	6	—	—	—	13	61	
boierești	—	1	1	4	2	—	4	—	12	

După doc. „Cei vinduți...” Mss. 242.

birnicii. Din totalul de 216 așezări, 88 sînt moșnenești, care au dat și numărul mare de birnici vinduți, ceea ce arată o puternică slăbire a ponderii economice a obștilor libere. Paralel nu trebuie pierdut din vedere nici fenomenul de creștere excesivă a fiscalității, a cerinței de

bani, caracteristice acestei epoci turburată de un șir de războaie desfășurate în parte pe teritoriul țărilor noastre. Aceste constatări și cifre sînt în măsură să ne reprezinte modul de formare a relațiilor de producție noi, în care se manifestă contradicțiile inerente cuprinse în sinul orînduirii, ducînd la forme de luptă care vor izbucni cu intensitatea neașteptată cu mișcarea revoluționară de la 1821, în desfășurarea căreia județul Vilcea a dat numeroși reprezentanți precum și locul final al luptei pentru libertate care s-a desfășurat, în acel an, la Drăgășani.

NOTE:

¹ Documentul se află la Biblioteca Acad. R.S.R., Mss. 242, p. 131; a fost publicat de V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, XIII, București, 1892, p. 606—607, de unde este preluat și de Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești în documente, 1800—1848*, editura Dacia, Cluj, 1970, p. 7.

² Mss. 242, p. 131.

³ H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. II, București, 1959, p. 55.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Fenomenul se întîlnește documentar și la 28.XI.1812, într-o poruncă domnească în care este vorba de locuitorii „ce sînt dați pentru împrumuturi de bani”, interzicînd „a se afla birnicii vistieriei sub robirea unora și a altora, și mai virtos că împrumuturile sînt un bagatel din vreme ce se află aceia dați de către sat întru supunerea aceloră împrumutătorii... nu numai dobinzile, dar și capetele le-au răsplătit cu munca lor” (*Pravilniceasca condică*”, ed. Academia R.P.R. p. 204, cit. de E. Cernea, *Curs de istoria statului și a dreptului*, București, 1961, p. 352), dacă nu o fi chiar vechea răfuială în evidența tacită a creditorilor. V. și I. Cojocaru, *Documente privitoare la Economia Țării Românești 1800—1850*, București, ed. Științifică, 1958, I, p. 160—161.

⁶ Mss 242, p. 132 v. — 138.

⁷ *Ibidem*. Pentru 1287 taleri nu se putuse aduce zapisele, urmînd a fi dovedite ulterior.

⁸ Mumbașir—agent de execuție din partea stăpînirii.

⁹ La județul Gorj erau 109 birnici dintre care 8 fără înscrisuri, cu 3392 taleri, Mss. 242, p. 139. Situații asemănătoare la Mehedinți, Argeș, *Ib*.

¹⁰ *Ibidem* p. 132.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Vl. Diculescu, *op. cit.*

¹⁴ Cf. mai sus, nota 5.

¹⁵ Mss. 242, p. 133 v., cu 100 taleri împrumut.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 134 v.

¹⁸ *Ibidem*, p. 134

¹⁹ *Ibidem*, p. 133 v.

²⁰ *Ibidem*, p. 133 v.

²¹ *Ibidem*, p. 132 v.

²² *Ibidem*, p. 134

²³ *Ibidem*, p. 135 v.

²⁴ *Ibidem*, p. 134.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 133.

²⁶ bis *Ibidem*, p. 137 v., fiind trecut la urma listei, probabil fără înscris, deși nu este specificat acest lucru.

²⁷ *Ibidem*, p. 134 v. ; 136.

²⁸ *Ibidem*, p. 135 v., din Vlădești 4, Păușești 2, Lunca 1, Cheia 1.

²⁹ *Ibidem*, p. 132 v., 50 taleri Badea din Creșeni, 70 taleri Stanciu sin Marin din Sutești.

³⁰ *Ibidem*. Din Drăgășani e Radu și Ion Turmacu, 40 taleri și tot aceeași sumă Ion și Ilie din Călina.

³¹ *Ibidem*, p. 133, între care din Sutești Vlad Hoară cu 70 taleri, din Gîrdești cu 100 taleri Eftimie și Ioniță Diaconeasa, din Lungești cu 50 taleri Dincă Cîrciumaru.

³² *Ibidem*. Din Craiova sînt: *Protopopu Radu* 250 taleri la 4 oameni din Crețeni 1 și din Sutești 3; *Dumitru Suditu* 1 om din Sutești cu 110 taleri pe Florea Ghilencia; *Armaș Anastase* cu 60 taleri pe Preda Olaru cu fiul său; *Băluță Craioveanu* 260 taleri la Călina 4 birnici și la Sutești 2; *Logof. Șerban ot Craiova* cu 120 taleri Nemoi și Sutești; *Logof. Dumitrache ot Craiova* 60 taleri Sutești 1; *Gheorghe Fișie* 110 taleri la Crețeni și Nemoi; *Dumitru Cojocaru ot Craiova* 1 om din Sutești 70 tal.; *Nauma Cojocaru ot Craiova* 55 tal. Călina 1 și *Ioniță Albulescu* 1 din Sutești 50 tal. Aria satelor birnice îndatorate la craioveni, așa cum se poate vedea, jurul Drăgășanilor.

³³ În ordinea în care sînt trecuți în document: Chir Băluță Teișanu, Dumitru starostea, Zisul, Mătei Neamțu, Dumitru Argintaru, Dumitrică, Căpitan Petco, Iordache ot Rîmnic, polcov. Radu, Antonie, Dinul David (care în 1877 se va judeca cu un negustor din București pentru marfă, v. I. Cojocaru, *op. cit.* p. 174); Nicolîța din Rîmnic, Stănică din Rîmnic, Dincă, Panait postelnicel, Dascălu Dumitrică, Ioja Tabacu, Temeli pescaru, Bănică Olănescu, Coman brutar, Ilie sudit din Rîmnic, Vătaf Iorga, Ianoș căpitan din Rîmnic, Stoian măcelar, Ioniță Vameșu, Avram cojocar, Toader din Rîmnic, Tănase cizmar, protopopu Goțu, în evidența cărora se găsesc 63 sate în majoritate din nordul județului cu 75 birnici pentru 4 099 taleri.

³⁴ Vasilache cel mic, Tănase Berbece, Codin Mărăcine, Băduță ot Ocnă, Petrache Teișanu, Tudorică ot Luncă, Dinul Bengeanu, Sora Mereușoi, Dumitru Lupu ot Ocnă, vătafu Stan Pișigoi, Ion Nedelco ot Ocnă, Vasile Costicoiu, Postelnicelul Vasilache, Nițu Giuroiu.

³⁵ Polcovnicul Codin ot Drăgășani, Căpitan Dumitru, Căpitan Dinu și Tudose Iogofățelu, creditorii cu 320 taleri la 6 birnici din 5 așezări, și Protopopul Ion ot Gîrdești cu 50 taleri un consătean Ion și Pătru Țică (p. 137). Mai menționăm că între creditorii se află mănăstirile Horezu, Govora, Cozia, Dintrunlemn, schitul Sărăcinești și Episcopia Rîmnicului ai satelor Crețeni, Sărăcinești, Govora, Călimănești și Bunești pentru 595 taleri la 11 birnici, dintre care Grigore Pribeanu din Călimănești datora 5 taleri (p. 134 v.).

³⁶ C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, București, Ed. Științifică, 1972, p. 217—227.